

KONFLIKTEN SOVJET-KINA

Av jur. mag. TADEUSZ NORWID

DEN SOVJET-KINESISKA konfliktens egentliga stridsäpple är det kinesiska partiets vägran att underställa sig det sovjetryska partiets kontroll. I nuvarande utvecklingsfas eftersträvar Kina att samla bevis för att det ryska partiet saknar tillräckliga kvalifikationer för utövande av en sådan kontroll. Det ryska partiet har, anser det kinesiska partiet, tagit avstånd från den sanna marxismen-leninismen och övergått till revisionistiska irrläror, uppblandade med rent imperialistiska målsättningar. Sovjet försöker å sin sida bevisa, att det är kineserna som brutit med marxismen-leninismen, bland annat därför att de vägrar låta sig kontrolleras av det sovjetryska partiet, vilket utgör ett brott mot den av hela den kommunistiska rörelsen år 1960 antagna principen om den s.k. proletära internationalismen, innebärande det ryska partiets ställning som primus inter pares bland andra partier.

Den ideologiska sidan av konflikten uppvisar även andra tvistämnen med materiell innebörd, som t. ex.: 1) Mao-tse-ismen, som är en agrarkommunism, skiljer sig be-

träffande taktiken från den ryska kommunismen. Maos doktrin, som man kan betrakta som västfientlig och världsomfattande bonderörelse, passar betydligt bättre för u-länderna. 2) Mao-tse-ismens taktik förutsätter understöd för doktrinen mål från de färgade folkens sida och vill med sin politiska arsenal införliva rashatskänslorna. 3) Maos doktrin satsar hänsynslöst på de mänskliga kollektiven som fundament för den sociala strukturen. Mao bygger kasernliknande folkkommuner, där män, kvinnor och barn bor i skilda byggnader och där tusentals familjer är splittrade. Sovjet strävar efter skapandet av miljontals hyggliga familjebostäder och kollektivets ideal är begränsade till arbetsplatsen. 4) Maos doktrin vill vara de fattigas kommunism, Sovjets nuvarande doktrin vill skapa en rik kommunism som kan tävla effektivt med de mest utvecklade kapitalistiska industristaterna. 5) Mao-tse-ismen representerar en tidig fas i kommuniststatens utveckling då kapitaliseringen för industrialiseringsändamål inletts på jordbrukets bekostnad. I Sovjet har kapitaliseringen avancerat in i ett

senare stadium. Dessutom har det sovjetryska jordbruket givit och ger alltjämt betydligt större kapitaliseringsmöjligheter än det kinesiska. Sovjet har redan nått en viss industriell utveckling på denna väg, medan denna process i Kina alltjämt befinner sig i sin linda. 6) Mao-tse-ismen riktar sig till de asiatiska, afrikanska och sydamerikanska människomassorna, vilka är omedvetna om demokratiska institutioners existens och som sedan sekler tillbaka är vana vid en despotism, som identifieras med makten. Den sovjetryska kommunismen har uppstått som en produkt av europeiska demokratiska och liberala idéer och vänder sig mot människomassan som betraktar liberala och demokratiska institutioner som de förnämsta idealen i framtiden.

I det kommunistiska systemet yttrar sig partiets verksamhet i ett statsstyre, i vilket doktrinen konfronteras med realpolitiken. Varje statsstyre är beroende av ett effektivt försvar av statens intressen. I förhållandet mellan Kina och Sovjet har Kina varit tvingat att försvara dessa statliga intressen som hotats på grund av motsättningarna mellan Sovjet och Kina, vilka bland annat framgår av den ovan karakteriserade skillnaden på det ideologiska planet. Dessa motsättningar håller på att successivt skärpas i och med att det framstår alltmera klart, att det kinesiska partiet inte vill underordna sig Moskvas vilja, dvs. vägrar att ha satellitstatus. Om

Sovjet någon gång lyckas återfå den kontroll som det hade på Stalins tid, blir hela konflikten på mycket kort tid bringad ur världen.

Mot denna bakgrund är det begripligt att de s. k. ideologiska motsättningarna måste ha allt flera motsvarigheter på det realpolitiska planet och skapa fler och fler tvisteämnen mellan de båda staterna.

Vi skall här i korthet söka nämna de viktigaste mellanstatliga problemen som uppstått i förhållandet mellan de båda länderna under de senaste fem, sex åren.

1) Problemet nr 1 är det kinesiska atomvapnet. Som vi numera vet genom officiella kinesiska källor, lovade Sovjet Kina teknisk hjälp för framställandet av en egen atombomb och vederbörligt avtal undertecknades 1957. Kina har fått några atomreaktorer från Sovjet och ryska vetenskapsmän har bistått kineserna vid uppbyggandet av egna atomforskningscentra. Sovjet lovade också att bistå Kina med eget atomvapen om ett sådant skulle visa sig behövt för Kinas säkerhet. 1958 utbröt kriget mellan Kina och Formosa, då nationalkineserna använde moderna luftvärnsraketer vid försvaret av kustöarna. Nationalkineserna hade bakom sig ett amerikanskt löfte att den amerikanska flottan i händelse av behov skulle bistå dem med atomvapen. I detta läge vände sig Peking till Moskva med begäran om hjälp med moderna vapen vilka skulle kunna svara mot nationalki-

nesernas bättre rustningsutsikter. Chrusjtjov svarade då med en dunkel kommuniké, i vilken det sades, att Kinas säkerhet i dåvarande läge inte krävde ett sådant bistånd och att man vägrade leverera de önskade moderna vapnen. Detta var den första och kanske viktigaste händelse, som underminerade det kinesiska partiets förtroende för Sovjet. Ett år senare — 1959 — sade Sovjet upp detta avtal, vilket innebar grusandet av Kinas förhoppningar om att snabbt bli en atommakt. Ett annat tvisteämne på liknande, militärpolitiskt plan var Sovjets ransonering av oljeexporten till Kina. Sovjet hade — och har alltjämt — så gott som totalt monopol på oljeexporten till Kina. Följden är att alla civila och militära motortransporter i praktiken så gott som kontrolleras av Sovjet, vilket gör den kinesiska armén ytterst beroende av detta land.

1960–1961 skärptes meningsskiljaktigheterna på det militära och ekonomiska planet och Sovjet hemkallade cirka 10 000 ingenjörer och tekniska experter från Kina med påföljd att uppbyggandet av Kinas industri plötsligt stoppades. Orsaken var att Sovjet aldrig accepterade folkkommunerna och det s. k. stora språnget i Kinas industrialisering. Det stora språnget byggde på så pass primitiva Pekingmetoder att man i Sovjet ansåg, att de ryska teknikerna inte hade mycket att uträtta. 2) Både folkkommunerna och det stora språnget ut-

gjorde Kinas svar på Sovjets anspråk på att få kontrollera de kinesiska rustningarna och genom dem Pekings utrikespolitik. Det var Kinas desperata försök att nå ekonomiskt oberoende på grundval av egna resurser. 3) Parallellt med Mao-tse-ismens realiserande i form av folkkommunerna och det stora språnget byggde Kina upp ett internationellt nät av agenter, vilka förkunnade Mao-tse-ismen i u-länderna på ett sätt som ej var koordinerat med den kommunistiska verksamhet som kontrollerades av Moskva. Sovjet svarade med en diplomatisk verksamhet på det statliga planet, en verksamhet som hade Kinas diplomatiska isolering som mål. Mellan 1958 och 1961 var Sovjets inflytande större än det kinesiska i sådana gränsländer som Nordkorea, Nordvietnam, Burma och Indien. Denna Sovjets verksamhet minskade Kinas chanser att utvidga sina politiska och ekonomiska förbindelser med andra länder. Satellitstaternas politik mot Kina följde Sovjets spår.

4) Sovjet minskade den ekonomiska hjälpen från Sovjetblocket till Kina; 1962 utgjorde den endast cirka $\frac{1}{4}$ av hjälpen från 1958. Under hungersnödsåret 1961 i Kina vägrade Sovjet att leverera brödsäd, vilket det kinesiska partiet tolkade som utpressning. Moskvans argument att man ingen brödsäd hade att leverera godtogs inte av Peking. 5) Det kinesiska svaret på utpressningspolitikens område blev ett åter-

upptagande av Kinas gamla anspråk på de gränsländer som erövrades av Tsarryssland under 1800-talet, Sing-Kiang, Pamir, Mongoliet och Amur m. fl. områden, än så länge dock endast på propagandaplanet. Samtidigt började Peking underminera Moskvas ställning i satellitländerna genom att anklaga Sovjet för neo-kolonialism. Denna propaganda har särskilt intensifierats under de senaste månaderna.

6) För att komma ur det tvångsläge som skapats av det ryska exportmonopolet på oljan, inleddes 1962 en kinesisk militär aktion för att ockupera de rika indiska oljefälten i Assamområdet. Av begripliga skäl gynnade Sovjet inte denna aktion utan ställde sig klart på Indiens sida, vilket bl. a. demonstrerades genom sovjetryska vapenleveranser till Indien och Moskvabeskyllningar mot Peking för imperialism.

Vi har här sökt räkna upp en lista på fakta, vilka utgör bakgrunden till den femåriga utvecklingen av konflikten, både på det ideologiska och realpolitiska området. Kategoriseringen ideologi och realpolitik är svår att genomföra, ty i den kommunistiska världen står ideologi och realpolitik i ett ömsesidigt beroende av varandra av en alldeles annan art än i den fria världen.

För att övergå till den senaste fasen av konflikten i den mån den är känd, måste man säga, att den verkar att ha nått sin kulmen under

sommaren 1963. Om detta vittnar två dokument: 1) det kinesiska partiets deklaration med de numera allmänt kända 25 punkterna av den 14.6 samt Sovjets svar på denna deklaration av den 14.7. Båda dessa dokument vittnar i sakligt och språkligt avseende om en brytning de facto mellan de båda partierna. De förhandlingar som fördes i Moskva mellan Kinas och Sovjets delegationer från respektive Centralkommittéer, försiggick sannolikt endast av den anledningen att det låg i båda sidors intresse att ej offentliggöra denna brytning.

Kina behövde inte lämna några internationella kommunistiska organisationer som följd av denna brytning. Det tillhörde varken Komekon eller Warszawapakten. Den enda organisation där kineserna deltagit var den s. k. Neo-Kominform i Prag och där upphörde det kinesiska deltagandet redan i maj detta år. Kina är medlem av endast en enda av den internationella kommunismens institutioner: de periodiska kongresserna för alla kommunistpartier i världen. Hittills har endast en sådan kongress hållits; det var i Moskva 1960. Den som skulle sammankallas 1962 blev aldrig av. Dessa kongresser utgör den enda tänkbara plattform, där den sovjet-kinesiska konflikten kan biläggas genom en kompromisslösning. Det nuvarande läget är att det ej ligger i Moskvas intresse att sammankalla en sådan kongress och det kinesiska partiets internatio-

nella auktoriet räcker inte till för att sammankalla kongressen mot Sovjets vilja. Utsikterna för en kompromisslösning är således mycket ringa, ty efter brytningen de facto mellan partierna finns knappast några politiska möjligheter att skapa en plattform, på vilken frågan åter kan diskuteras inför ett auktoritativt forum med förmåga att utfärda en slutgiltig skiljedom. Efter brytningen de facto skärptes propagandakriget mellan Peking och Moskva betydligt, konflikten har blivit officiell och har dragits inför internationellt forum på ett alltmera demonstrativt sätt. Västerländsk press citerar dagligen olika dokument och uttalanden från båda sidor. Man har intrycket att både Peking och Moskva nu är intresserade av en fortsatt skärpning och fördjupning av konflikten — och det är möjligt att vi saknar kännedom om de verkliga skälen och de politiska faktorer som ligger bakom denna tendens.

Det är alltmera påtagligt att brytningen på partiplanet börjar påverka det ömsesidiga diplomatiska förhållandet på det statliga planet. Utvisningar av icke önskvärda kinesiska diplomater och andra obehövliga officiella personer har den senaste tiden ägt rum flera gånger både i Sovjet och satellitstaterna. Peking har svarat med motåtgärder. Kina har återkallat alla sina studenter, vetenskapsmän etc. från Sovjet och nu pågår samma process i satellitländerna. Resorna mellan

Kina och Sovjetblocket har reducerats till ett minimum, personliga kontakter mellan kineserna och kommunisterna i Sovjetblocket har inskränkts till endast det absolut nödvändigaste och de kinesiska ambassaderna är strängt bevakade i alla Sovjetblockets huvudstäder. På samma sätt isolerade och bevakade är Sovjets och satellitstaternas diplomatiska beskickningar i Kina. De enda fungerande kontakterna ligger på det ekonomiska planet i samband med realiseringen av det löpande handelsavtalet.

Trots att det är mycket farligt att ställa prognoser då det gäller den politiska utvecklingen, frestas man till en spekulativ framställning av den närmaste tidens sannolika utveckling. Fullt medveten om risken för misstag tror jag, att utvecklingen kan fortgå enligt två alternativa linjer. För enkelhetens skull kan vi kalla det ena alternativet för »det krigiska» och det andra »det fredliga». Jag anser att den första av dessa linjer förefaller att vara den mest sannolika med reservationen att termen »krigisk» i detta fall inte är identisk med termen i västerländsk betydelse.

Till denna spekulation uppmunttrar utvecklingen på det sovjet-kinesiska gränsområdet, vilken enligt många trovärdiga källor alltmera liknar ett kallt krig som förs med hjälp av ökad aktivitet hos båda sidornas gränstrupper, mystiska truppkoncentrationer i närheten av strategiska punkter och intensifie-

rad spionverksamhet på marken och i luften. Avsikten med denna verksamhet verkar än så länge vara att förstärka gränsens isoleringsegenskaper och omöjliggöra ömsesidig infiltration. Man vet dock av erfarenhet att det är bara ett steg mellan kallt och varmt krig i den kommunistiska strategien.

Om man försöker sätta sig in i det kommunistiska resonemang, som mer eller mindre präglar Moskvas politiska tankegångar, måste man komma till slutsatsen, att det är en sak som sovjetledningen inte kan eller bör tolerera. Kinas starkaste attacker riktar sig mot sovjetpartiets prestige, mot Chrusjtjov som dess ledare och mot det ryska partiets prioritetsprincip, vilket ger det en oskriven rätt att kontrollera alla andra partier i världen. Denna princip utgör en hörnsten för hierarkien i partivärlden, för Sovjetunionens inre struktur och för Sovjets kontroll över satellitpartierna. Även det ryska partiets ställning som nummer ett i hela den världskommunistiska rörelsen ifrågasättes. Kina har här handlat som Sovjets värsta politiska fiende. Nu kan man fråga sig: vem är denna fiende?

För en kämpande sovjetrysk kommunist är det varken det kinesiska folket, armén eller partiets breda massa som är fienden. Det är Mao Tses fraktion plus några tusental aktivister som utgör det fientliga lägret. I Moskva vet man utmärkt väl hur inrikesläget i Kina

ter sig och har säkert inga överdrivna illusioner om Mao-aktivisternas popularitet i landet eller i själva partiet. Sovjet visade senast på Kuba hur långt Sovjethänderna kan nå då det gäller att skapa kontroll över motsträviga partier och dess upproriska ledare i ett främmande och avlägset land.

Ur Moskvas synpunkt måste som den enklaste lösningen på konflikten te sig störtandet av Mao och hans fraktion genom någon sorts revolutionär krigföring mot Kina med palatsrevolution som sista fas. En rent militär rysk aktion mot Kina kan doseras efter förhållandenas krav och man bör inte utsluta en sådan aktion även i större skala.

Om Sovjet skulle välja denna väg — tiden är knapp — kan det förmodligen inte avvakta den första kinesiska atomkrevaden, vilken kan komma att oerhört höja Kinas rang som kommunismens andra centrum i u-länderna. Sovjet kan inte tillåta att Kina skapar en andra Neo-Kominform för de färgade folken, en institution som skulle kunna mobilisera alla rashatskänslor inte bara gentemot Västvärlden utan också mot Sovjet. Pekings arbete med en sådan Kominform har redan påbörjats, Mao Tses agenter har redan skapat kärnan för Kina-kontrollerade fackföreningar, demokratiska kvinnoförbund, demokratiska journalistförbund etc., inom ramen av aktionen för den afro-asiatiska och sydamerikanska

solidaritetsrörelsen där Sovjets representanter är portförbjudna.

Det är också riskabelt för Sovjet att i längden tolerera det militära tomrummet i Kina, dvs. avsaknaden av moderna vapen. Ett sådant tomrum kan med tiden komma att uppfyllas genom samverkan med USA eller Japan eller av kineserna själva. I satellitpartierna gäller det som axiom att Sovjet vill ha hela Kina som en atomfri zon och att varje ändring därvidlag kan utgöra casus belli.

Flera andra indicier förefaller att peka på att man i Moskva överväger det krigiska alternativet för lösandet av konflikten. Det starkaste indiciet kan sägas vara Sovjets nuvarande avspänningspolitik mot Västern som inleddes med avtalet med de anglosachsiska staterna om upphörandet med atomexperimenten. Detta avtal vill Sovjet komplettera med andra avtal i avrustningens och den internationella säkerhetens tecken, avtal som skulle skänka Sovjet säkerhet och »frygg» gentemot Västern. Operation »Död åt Mao-klicken» innebär flera risker för en oberäknelig utveckling, och man kan inte utesluta, att Sovjet blir tvingat att engagera en betydande del av sina konventionella styrkor och krigsekonomiska resurser i den. Sovjet kan inte vara invecklat i ett kallt krig på två fronter och Moskvas appeasementoner gentemot Västern är förklarliga.

Att skapa ett politiskt läge, i vil-

ket den sovjetryska aggressiviteten mot den kinesiska partitoppen skulle kunna förklaras som berättigad, logisk och oundgänglig, är inte svårt med tanke på kommunismens politiska arsenal. Och i Sovjet vet man att segraren alltid har rätt. Där fruktar man inte världssopinionen eller det faktum att Kina räknar 650 miljoner invånare.

Det andra alternativet för konflikten utveckling som vi kallar »det fredliga» måste gå på linjen att Sovjet svarar på den kinesiska utmaningen med aktivitet på den världskommunistiska rörelsens plattform. Huvudstriden måste då komma att utspelas i u-länderna. Detta betyder att Sovjet måste skapa ett nät av agenter och apostlar för den ryska kommunismen för att kunna konkurrera framgångsrikt med det kinesiska propaganda- och infiltrationsmaskineriet i dessa länder. Samtidigt blir Sovjet tvingat att betydligt öka och effektivisera sin ekonomiska hjälp till u-länderna för att därigenom immunisera dem mot Mao-tse-ismen. Inom ramen av detta alternativ måste man förutsätta, att Sovjet skall fortsätta den politik som strävar efter diplomatisk isolering av Kina och att Sovjetblockets ekonomiska hjälp till och militära samarbete med Kina totalt skall upphöra.

Att söka en lösning enligt detta alternativ måste vara en dyrbar sak för Sovjet, måhända överskridande landets nuvarande resurser, särskilt

mot bakgrunden av Sovjets inre ekonomiska läge. Under de två senaste åren har allvarliga motgångar förekommit i realiseringen av Sovjets nuvarande sjuårsplan och för de två sista åren, 1964 och 1965, måste en ny, anspråkslösare plan utarbetas. Sovjets jordbruk kräver enorma investeringar inom en kort tidrymd om livsmedelskatastrof skall undgås under de närmaste åren. Varken kapital- eller jordbruksinvesteringarna kan göras på något annat sätt än på rustningarnas bekostnad. Det kan hända, att Sovjets nuvarande avspänningspolitik gentemot Västern också sammanhänger med det andra alternativet för den sovjet-kinesiska konfliktens lösning. Denna politik innebär en kraftig minskning i rustningstempot på de moderna vapners område och i rustningskapploppningen med Västern. Det finns tecken som tyder på att Sovjet räknar med en energisk offensiv på det psykologiska planet mot Västern, en offensiv som inte bara skulle

säkra Sovjets rygg under kommande svåra år i Asien utan också skapa en goodwill för Sovjet som en internationell fredsfaktor. En sådan goodwill borde resultera i ett ökat ekonomiskt samarbete mellan Öst och Väst på kreditvillkor, vilket skulle tillförsäkra Sovjet nya tillgångar för avräkningen med Kina på den fredliga vägen.

Det gemensamma för båda dessa alternativ är, att båda kan vara framgångsrika, särskilt med hjälp från Västsidan, antingen i form av militär-politisk passivitet eller ekonomiskt stöd. Det finns stora utsikter att den kommande utvecklingen skall leda till ett återupprättande av det sovjetryska partiets kontroll över Pekings parti. Då uppstår ett nytt läge, i vilket Sovjet kommer att ha alla möjligheter att konsolidera hela Östblockets ekonomiska och militära resurser och successivt övergå till en ny fas av politik ur styrkeposition mot Västern i en helt annan skala än som hittills varit möjligt.